

**ÜRDÜN HAŞİMİ KRALLIĞI VE SİYASAL LIBERALLEŞME
SÜREÇLERİ:
2010 PARLAMENTO SEÇİMLERİNİN İÇSEL VE BÖLGESEL
DİNAMİKLER AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ**

Nur KÖPRÜLÜ*

Özet

Bu çalışma, Ürdün Haşimi Krallığı'nın siyasi liberalleşme süreçlerini mercek altına alarak, Kasım 2010 parlamento seçimleri sırasında ve sonrasında öne çıkan temel tartışma konularını irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu noktadan hareketle, Ürdün siyasi liberalleşme hareketlerini şekillendiren yerel ve bölgesel dinamikler ortaya konularak, ülkenin en önemli siyasi partisi olarak ifade edilen İslami Hareket Cephesi'nin seçimleri boykot kararı, seçim yasası özelinde ortaya çıkan tartışmalar ve Filistin – İsrail uyuşmazlığının Ürdün iç politikasında bıraktığı etki/etkiler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ürdün, Filistinli-Ürdünlüler, İslami Hareket Cephesi (İHC), 2010 Parlamento Seçimleri*

**THE HASHEMITE KINGDOM OF JORDAN AND THE
PROCESSES OF POLITICAL LIBERALIZATION: AN ANALYSIS OF
2010 PARLIAMENTARY ELECTIONS WITHIN THE CONTEXT OF
INTERNAL AND EXTERNAL DYNAMICS**

Abstract

This paper aims to explore the processes of political liberalization in the Hashemite Kingdom of Jordan with a specific reference to the public debates before and after the parliamentary elections held in November 2010. Within this context, domestic and regional dynamics shaping Jordanian political liberalization efforts will be analyzed and the impacts of election boycott of the Islamic Action Front, controversies on the Election Law and the unsettlement of the Palestinian – Israeli Dispute on Jordanian internal politics will be examined.

Keywords: *Jordan, Palestinian-Jordanians, Islamic Action Front (IAF), 2010 Parliamentary Elections*

* Yrd. Doç. Dr. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 5, Sayı 2, 2011

Giriş

Ürdünlüler, 9 Kasım 2010 tarihinde Krallığın 16. Parlamentosunu belirlemek amacıyla sandığa gitti. 1989 yılından bu yana demokratikleşme bağlamında önemli hamleler yapan Ürdün Haşemi Krallığı, gerek Müslüman Kardeşlerin siyasi kanadı olan İslami Hareket Cephesi (İHC)'nin seçimi boykot etme kararı gerekse seçime katılım oranının düşük olması gibi hususların ön plana çıktığı bu son seçimlerde, rejim politikalarına yakın sayılabilecek bağımsız milletvekillerinin parlamentoya seçildiği bir dönemi daha geride bırakmıştır. Seçimlerin yapıldığı 9 Kasım günü İHC'nin genel merkezinde sanki ülkede seçim yokmuşçasına bir sessizlik hakimdi. Amman ziyaretim sırasında bana eşlik eden Ürdünlü arkadaşlarım dahi gördükleri manzara karşısında şaşkınlılar. Merkez binasında, birkaç uluslararası medya kuruluşunun ziyaret ettiği İHC genel merkezinde, sadece mülakat gerçekleştireceğim Cephe'nin eski genel sekreteri ve Parti liderlerinden Zeki Ben İrşid (Zaki Bin Irsheid) vardı.

Bu çalışmada ilk olarak, Ürdün siyasi liberalleşme hareketlerini şekillendiren yerel bir dinamik olan ülkedeki 'Filistin boyutu' merceğe altına alınıp 1989 yılından bu yana ivme kazanan siyasal çoğulculuğa geçiş süreci konusunda bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından Ürdün – İsrail barış anlaşmasının Ürdün siyasi liberalleşme sürecine yansımalarının ortaya konulması ile birlikte 'Krallık ve İslami Hareket Cephesi (İHC)' arasında yaşanan ayrışmaya işaret edilecektir. Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilen ve 16. Parlamentonun oluşturulması sırasında öne çıkan temel başlıklar ele alınıp, Ürdün siyasal liberalleşme süreçlerini etkileyen temel unsurlar –İHC'nin seçimleri boykot kararı başta olmak üzere – analiz edilmeye çalışılacaktır.

Ürdün'de Siyasal Liberalleşme Süreçleri ve Filistin Boyutu

İngiltere'nin 1921 yılında Arap Dünyası'nın merkezinde inşa ettiği Mavera-i Ürdün Emirliği, önceleri İngiliz yönetiminin Ortadoğu'daki stratejik hedefleri kapsamında bölgede bir 'koridor'¹ ülke olarak yaratılmışsa da, Emirliğin 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Ürdün Haşemi Krallığı, Ortadoğu siyasetinin şekillenmesinde etkili olmuş ve Batılı ülkeler tarafından (ilk olarak İngiltere'nin daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nin) bölgede varlığı desteklenen Arap rejimlerin başında gelmeye başlamıştır. Özellikle 1948 – 49 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Krallığın Batı Şeria ve Doğu Kudüs topraklarını ilhak etmesiyle birlikte Ürdün'ün bölge siyasi dengeleri açısından varlığı bir kez daha önem arz etmiş ve aynı zamanda savaş sonrasında Filistinli göçmenlere vatandaşlık hakkı tanınması nedeniyle de Arap-İsrail Uyuşmazlığı'nın çözümü konusunda kilit ülke olma niteliği kazanmıştır.² Ür-

¹ Nazih Ayyubi, *Overstating the Arab State: Politics and Society in the Middle East*, London: I. B. Tauris, 1995, s. 114; İlya Harik, "The Origins of the Arab State System", in Ghassan Salamé, *The Foundations of the Arab State*, London: Croom Helm, 1987, s. 35.

² Joseph Névo and Ilan Pappé (der), *Jordan in the Middle, East Making a Pivotal State: 1948-*

dün Krallığı'nın 1950 yılında Filistinlilere vatandaşlık hakkı tanıyan yasayı yürürlüğe geçirmesinin ardından, ülkedeki demografik yapı bir anda değişmiş ve yerli Ürdünlüler olarak adlandırılan *Ürdünlü-Ürdünlüler* (Doğu Yakalı Ürdünlüler/ Bedeviler), *Filistinli-Ürdünlülere* kıyasla sayıca azınlık konumuna gelmişlerdir.³ Tüm bu gelişmelerin Ürdün siyasetine yansımaları iki şekilde olmuştur. İlk olarak kimlik politikalarının Krallık tarafından yeniden gözden geçirilmesi ön plana alınmış; ikinci olarak da ülkedeki siyasi liberalleşme çabalarına olumsuz etki yapabileceği hususu tartışılmaya başlanmıştır.

Aslında, yüzde 93 Sunni-Arap nüfusu ile Ürdün, bölgedeki diğer ülkelere kıyasla homojen bir toplum barındırmaktadır. Ancak Arap-İsrail Savaşları sonrası yaşanan mülteci sorunu ve sınırların yeniden belirlenmesi ülkede hem dış politika yapılanma hem de kimlik-inşa süreçlerini derinden etkilemiştir. İlk aşamada, Kral I. Abdullah ve ardından Kral Hüseyin'in kimlik politikaları göz önüne alındığında, Batı Yakası'nın Krallık tarafından 1950 yılında ilhakı ve böylece Doğu ve Batı Yakasının bütünleştirilmesi Krallığa bölgede Birinci Dünya Savaşı sırasında yeşeren Arap milliyetçiliği ve değerlerini tekrar ön plana çıkarma fırsatı sunmuştur. Savaş sonrasında Filistinli göçmenlere vatandaşlık veren tek Arap ülkesinin Ürdün olması ülkedeki kimlik politikalarının Filistin sorunu ile yeniden yapılandığını göz önüne sermektedir. Bu nedenden dolayı, Ürdün özelinde kimlik formasyonu sürekli *değişime* açık bir süreç olmuştur.⁴ Ürdün'e göç eden Filistinlilere vatandaşlık verilmesi ile *melez* bir Ürdünlü kimliği yaratılmak istendiyse de, 1970-71 yılları arası yaşanan *Kara Eylül* olayları Krallığın hayati önem taşıyan kararlar almasına yol açmıştır.⁵ Ürdün'de yaşanan iç savaş ülkedeki Filistinli-Ürdünlü ayrımını keskinleştirmiş ve bu tarihten itibaren Ürdün, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) için bir üs olmaktan çıkmıştır. Emirliğin ilk yıllarından bu yana yaratmayı tasarladığı *yerli* Ürdünlü (Doğu Yakalı) kimliğinde eksik kalan 'öteki' kavramı, Kara Eylül olaylarıyla ortaya çıkan kutuplaşma ile ulus oluşturma sürecine ilk kez eklenmiş oluyordu. Böylece 1950 yılından bu yana rejimin uyguladığı Batı Yakalı Filistinlileri *kontrollü* homojenleştirme çabaları, iç savaş sonrasında yerini 'Önce Doğu Yakası' yaklaşımına bırakmıştır.⁶

1988, Portland: Frank Cass Publishing, 1994.

³ Laurie Brand, "Palestinians and Jordanians: A Crisis of Identity", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 24, No. 4, Summer 1995; Uriel Dann, *King Hussein's Strategy of Survival*, Washington Institute for Near East Policy, 1992, s. 25.

⁴ Joseph Névo, "The Jordanian, Palestinian and the Jordanian-Palestinian Identities", *The Fourth Conference on Middle Eastern Studies: The Middle East in Globalizing World*, Oslo/ Norway, 13-16 Ağustos 1998, s. 2.

⁵ Hussein Sirriyeh, "Jordan and the Legacies of the Civil War", *Civil Wars*, Volume 3, Issue 3, 2000, ss: 74 – 86.

⁶ Ürdün Krallığı kurulduğundan itibaren meşruiyetini Bedeviler ve aşiretlerden kazanmış, iç savaş sonrasında ise yerel kimlikler ve aşiretlere olan vurgu artırılarak Filistin ve Pan-Arap öğeleri kimlik oluşturma sürecinden ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, FKÖ ile

Ürdün demokratikleşme hareketlerini şekillendirecek olan bir başka gelişme Kral Hüseyin'in Batı Yakası üzerindeki iddialarından vazgeçtiğini açıkladığı 1988 yılıdır.⁷ Ülkede Filistin topraklarının ilhakından bu yana var olan Batı Yakalılar ve Doğu Yakalılar arasındaki 'etnik ayrışma' Krallığın dış politika hedeflerini son derece sınırlamış, bu durumun da ülkedeki Filistinli çoğunluktan ve Filistinlilerin bağımsızlık mücadelelerinden kaynaklandığı düşünülmüştür.⁸ Bu noktadan hareketle, 1988 sonrası dönemde 'Önce Doğu Yakası' ile örtüşen yerli ve toprağa dayalı (*watani*) bir kimlik yaratmanın ancak Batı Yakası ile ilişkilerin kesilmesiyle mümkün olabileceği düşüncesi rejim politikalarına hakim olmuştur. Üçüncü Arap-İsrail Savaşının yaşandığı 1967 yılından 1989 yılına kadar Krallığın parlamento seçimlerini 22 yıl boyunca askıya alma nedeni ülkedeki Filistin boyutu ile yakından ilişkilidir.

1967 savaşından sonra Ürdün'de gerçekleştirilecek her seçimin İsrail'in Batı Yakası işgalini meşrulaştıracağı düşüncesi, Kral Hüseyin'in söz konusu döneme ilişkin temel iç politikasını oluşturmuştur. Ayrıca, gerek Kara Eylül olayları gerekse FKÖ ile federasyon tartışmalarından bir sonuç alınmaması ve hatta 1974 yılında Rabat'ta düzenlenen Arap Birliği Zirvesinde FKÖ'nün Arap Devletleri tarafından Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olarak tanınması, Ürdün Krallığını Filistin ulusal mücadelesi ve Filistinli-Ürdünlüler konusunda yeni politikalar üretmeye yönlendirmiştir. Bunun sonucu olarak da 31 Temmuz 1988 yılında Kral Hüseyin tüm Ürdünlülere yönelik yaptığı konuşmasında, "Batı Yakası topraklarından vazgeçtiğini ve bu toprakların Filistin toprakları olduğunu, bunun yanında Krallığın Batı Yakasından vazgeçme kararının Filistin kökenli Ürdünlü vatandaşlarından vazgeçme anlamı taşımadığını" ifade etmiştir.⁹ Böylece, Krallık demokratikleşme yönünde adımlar atmaya başlamış 1989 yılında Batı Yakasına ayrılan meclis kotasının kaldırılması ile parlamentodaki sandalye dağılımı yeniden tasarlanmıştır.¹⁰

Krallığın demokratikleşme hamlelerine ivme kazandıran bir diğer içsel dinamik ise, 1989 yılının Nisan ayında rejimin meşruiyetini ve siyasal desteğini aldığı – ülkenin güneyde yer alan –Maan kentindeki ayaklanmalar olmuştur.¹¹

Ürdün güvenlik kuvvetlerini karşı karşıya getiren iç savaş ülkedeki kimlik ve ulus inşa süreçlerine yeni bir ivme kazandırmıştır.

⁷ Arthur Day, *East Bank/ West Bank: Jordan and the Prospects for the Peace*, New York: Council of Foreign Relations, 1986, s. 60; "Jordan's Plans for the West Bank", *Middle East Report*, Ocak – Şubat 1987.

⁸ Adnan Abu Odeh, *Palestinians, Jordanians and the Hashemite Kingdom in the Middle East Peace Process*, Washington DC: United States Institute of Peace Press, 1999.

⁹ Kral Hüseyin'in danışmanlarından ve Kral'ın 1988 yılında halka hitaben yaptığı konuşmasını hazırlayan *Adnan Abu Odeh* ile mülakat, Amman, 22 Haziran 2006.

¹⁰ Russell E. Lucas, *Institutions and Political Survival in Jordan: Domestic Responses to External Challenges, 1988 – 2001*, New York: State University of New York Press, 2005, ss: 27 – 28.

¹¹ "Red Alert in Jordan: Recurrent Unrest in Maan", *International Crisis Group (ICG)*, Middle

1980'lerle birlikte petrol fiyatlarındaki düşüş ve buna bağlı olarak ekonomik dengelerin bozulması – *Filistin ögesi bulunmayan* – Maan kentini derinden etkilemiştir. Krallığın 1989 yılına dek *patronaj* sistemiyle siyasal destek aldığı ülkenin güney bölgeleri Ürdün Dinarı'nın %45 devaluasyonu ve temel tüketim maddelerinin fiyatlarındaki artış nedeniyle Maan kenti başta olmak üzere ülkede huzursuzluğa yol açmıştır. Rejim, yaşanan ekonomik krize demokratikleşme kararı alarak yanıt verdi. 1967'den sonra ilk kez seçimler yapılmış ve Parlamento yirmi iki yıl aradan sonra tekrar görevine başlamıştır. Tüm bu gelişmelere ek olarak, Krallık 1957'den bu yana süregelen siyasi partiler yasağını 1992'de yeni bir Siyasi Partiler Yasası ile kaldırmıştır.¹²

1989 seçimleri ve Parlatentonun yeniden göreve başlamasıyla, Ürdün siyasi yaşamı açısından yeni bir döneme girilmiştir. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, seçimler ve Siyasi Partiler Yasası ile ülkedeki birçok toplumsal hareket güç kazanmış ve iç politikadaki dengeleri değiştirebilecek konuma gelmişlerdir. Örneğin, 1989 seçimleri sonrasında Müslüman Kardeşler Cemaati'nin (*al-Ikhwān al-Muslimin*) 80 sandalyeli Parlamento'da 22 sandalye kazanması ve diğer bağımsız milletvekilleri ile İslami hareketin toplamda Parlamento'da 34 sandalye elde etmiş olması, Mudar Badran'ın başbakan olarak atandığı seçimler sonrasında beş Müslüman Kardeşler üyesini kabinesine dahil etmesine olanak sağlamıştır. Bu aşamada, Badran'ın İslamcı gruplarla olan yakın ilişkisi etkili olmuştur.

Müslüman Kardeşlerin, seçim zaferinin ardından, İslami Hareket Cephesi (İHC - *al-Jabhat al-Amal al-İslami*) adı altında ayrı bir siyasi partiye dönüşmesi, *ılımlı* İslami hareketin Ürdün iç siyasetinde önemli bir konuma gelmesinin yolunu açacaktır. Ancak 1994 yılında İsrail-Ürdün Barış anlaşmasının imzalanması ve iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirme çabaları, İHC başta olmak üzere ülkedeki İslami gruplar ile Krallığın öncelikleri ve beklentilerine ilişkin ayrışmalar yaşanacağı bir döneme girileceğine işaret etmektedir.¹³

1994 “İsrail-Ürdün Barışı”

1988'de Batı Yakasına yönelik iddialardan vazgeçilmesi ve 1989 yılında yürürlüğe giren yeni 'Seçim Yasası', rejimin Filistin meselesine ve Filistinli-Ürdünlülere bakışının değiştiğine ilişkin ipuçları göstermektedir. Maan, Tafila ve Kerak gibi kentlilerin meclisteki temsiliyet oranının Filistinlilerin yaşadıkları bölgelere kıyasla daha fazla olmasının nedeni, sadece yerli Ürdünlülerin yaşadıkları yer olmalarından kaynaklanmıyordu. Bunun yanında, adı geçen kentlerin nüfusunu oluşturan yerli Ürdünlülerin Kral'a ve monarşiye olan bağ-

East Briefing, 19 Şubat 2003.

¹² Sean L. Yom, “Ten More Years of Autocracy”, *Journal of Democracy*, Vol: 20, No: 4, Ekim 2009, ss: 153 – 155.

¹³ Russell Lucas, “Jordan: The Death of Normalization with Israel”, *Middle East Journal*, Vol. 58, No. 1, Winter 2004, s. 94.

lılıkları son derece belirleyici bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. 1989'da yürürlüğe giren yeni Seçim Yasasına göre, 80 sandalyeli alt mecliste Batı Yakasına ayrılan kota kalkmış, Filistinlilerin yoğun olarak yaşadığı Amman, Zerka ve İrbid'e ayrılan sandalye sayısı, yerli Ürdünlülerin yaşadığı yerlerin lehine dengesiz olarak dağıtılmıştır. Diğer bir deyişle, meclisteki sandalye dağılımı kentlerdeki nüfus oranına göre düzenlenmemiştir. Örneğin, Filistinli göçmenlerin çoğunluğunu oluşturduğu Amman ve Zerka kentleri toplam Ürdün nüfusunun %54'ünü oluşturmasına rağmen, 2001 seçimleri sonrasında mecliste yaklaşık %32'lik bir oranla temsil edilmişlerdir. Diğer taraftan, toplam nüfusun %12'sini oluşturan Maan, Tafila, Mafrak ve Karak kentleri ise %21'lik bir oran ile temsil edilmişlerdir.¹⁴

Ürdün'ün İsrail devletini tanınması ve ilişkileri normalleştirme çabalarına yönelik mecliste İsrail ile ticareti boykot eden yasaların kaldırılması, özellikle ülkedeki Filistin kökenli Ürdünlüler ve İslami gruplarca eleştirilmiştir. Aslında Ürdün'ün İsrail'i tanınmasının temel sebeplerinden biri, 'Ürdün aslında Filistindir' tezini bir anlamda zayıflatmaktır, zira Ürdün nüfusunun çoğunluğunu Filistin kökenli Ürdünlülerin oluşturduğu göz önüne alındığında, Ürdün'ün alternatif bir vatan (*al-watan al-badil*) olarak algılanmasına yol açmaktadır. Barış anlaşmasının imzalanması ile 1970'lerde Likud Partisinin retoriği olan söz konusu varsayımı Krallık yok saymayı hedeflemiştir. Bunu yaparken de ulus-üstü Arapçı ve İslami söylemlerden ve normlardan ayrıştırılmış *yerli* (Doğu Yakalı), *teritoryal* bir Ürdünlü kimliğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada, 1988 yılında Kral Hüseyin tarafından alınan 'Batı Yakası'ndan vazgeçme' kararı Ürdün kimliğini dönüştürücü nitelikte olup, bölgesel ve tarihsel açıdan Ürdün toplumunu şekillendiren çeşitli bağlılıkların devlete ve Doğu Yakası toprağına bağlılık yönünde hareket etmesinin yolunu açmış oldu. İsrail devletini tanımak ancak Arapçı ve İslami söylemlerden arındırılmış *vatani* bir Ürdün kimliğiyle mümkün olabilirdi. Özellikle 1970-71 iç savaşına kadar *Arapçı kimlik* bağlamında kimlik politikaları üretmeyi hedef edinen Krallık, 1988 Batı Şeria'dan çekilme kararı ile Doğu Yakası toprağına aidiyet duyan yerli Ürdünlü kimliğini güçlendirmeye çalışmıştır.

2000 yılında patlak verecek ikinci Filistin ayaklanması bu çerçeveden bakıldığında Ürdün'deki siyasal liberalleşme çabalarına yeniden şekil verecek ve onu tekrar dönüştürecek *yeni dinamikler* getirecektir.¹⁵ *El-Aksa initefadasının* başlamasıyla birlikte dış politikaya paralel bir teritoryal kimlik oluşturma çabaları ivme kazanarak 'Önce Ürdün' ulus-oluşturma süreciyle dış politikada alınan kararların yumuşatılıp, kamuoyu gözünde kabul edilebilir bir hal alması hedeflenmiştir. '*Önce Ürdün, Sonra Arap Dünyası*' Kampanyasının

¹⁴ Curtis Ryan, *Jordan In Transition: From Hussein to Abdullah*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002.

¹⁵ Scott Greenwood, "Jordan's New Bargain: The Political Economy of Regime Security", *Middle East Journal*, Vol. 57, No. 2, Spring 2003.

Ürdün siyaseti açısından yegane önemi, Filistin ve bölge meselelerinde daha güçlü bir siyaset izlemenin ancak pekiştirilmiş bir Ürdünlülük bilinciyle olabileceği düşüncesinden ve Krallığın bölgede yaşanan gelişmelere yönelik üretilecek ‘rejim koruyucu’ politikalarına gereksinim duymasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede Haşemi Krallığı, ülkedeki Filistin boyutunu Ürdün iç ve dış siyasetinden ayırmanın ancak *Ürdünleşerek* sağlanabileceği noktasında hemfikir olmuştur.

Bu bağlamda, Seçim Yasası, Siyasi Partiler Yasası ve Basın Yayın Yasası gibi ülkedeki siyasal çoğulculuğu şekillendirecek yeni yasal düzenlemeler hayata geçirilerek, Krallığın *rejim koruyucu* yaklaşımında önemli rol oynamış ve bahse konu tedbirler sayesinde 2000 *intifadası* sonrasında gerçekleştirilen 2003 ve 2007 parlamento seçimleri sonrasında meclisi büyük çoğunlukla Krallığa yakınlıkları ile bilinen bağımsız milletvekilleri oluşturmuştur.¹⁶

2010 Seçimleri Öncesi Öne Çıkan Tartışmalar: Eski Sorunlar ve Yeni Dengeler

Geçtiğimiz 2009 yılı içerisinde, Kral II. Abdullah’ın Parlamentonun Alt Meclisini fesh etmesinin ardından seçim tartışmaları ülkenin gündemini belirlemeye başlamıştır. Bu tartışmalar içerisinde öne çıkan temel konuları; a) Parlamentonun alt kanadının feshi ve *tartışmalı* Seçim Yasasının yeniden güncellenmesi talepleri, b) Müslüman Kardeşlerin ve siyasi kanadı İHC’nin seçimlere ilişkin tavrı, c) İsrail ile barışın geleceği, ve Krallığın Filistin meselesi konusunda ‘iki devletli’ çözüm arayışları kapsamaktaydı.

Parlamentonun feshi ve tartışmalı Seçim Yasası:

Henüz iki yıldır görevde olan Parlamentonun Alt Meclisini Kral II. Abdullah’ın 23 Kasım 2010 tarihinde fesh etmesi, ülke içi siyasi tartışmalara ivme kazandırmış aynı zamanda başta Müslüman Kardeşler Cemaatı olmak üzere, diğer siyasi oluşumların seçimler konusundaki tavrı ve seçim yasasının yeniden düzenlenmesi gibi hususları ülke gündemine taşımıştır.¹⁷ Özellikle dönemin Başbakanı Nader al-Dhahabi’nin ekonomik alanda gereken reform yasalarını parlamentodan geçirememesi¹⁸ ve 2007 seçimlerinin şeffaf olmadığı ve seçimlerde yolsuzluk yapıldığı gerekçeleri¹⁹, Krallığın meclisi fesh etme kararını gündeme getirmiş ve ardından seçim hazırlıklarına başlamıştır.²⁰ Bu kapsam-

¹⁶ Ellen Lust-Okar, “Elections under Authoritarianism: Preliminary Lessons from Jordan”, *Democratization*, Vol: 13, No: 3, Haziran 2006, ss: 458 - 462; Sean L. Yom, “Ten More Years of Autocracy”, ss: 157 – 160.

¹⁷ İbrahim Gharaibeh, “Implications of the Jordanian Parliament’s Dissolution”, *Arab Reform Bulletin*, 13 Ocak 2010.

¹⁸ İbrahim Gharaibeh, “Implications of the Jordanian Parliament’s Dissolution”.

¹⁹ *Adnan Badran*, eski Başbakan ve Ulusal İnsan Hakları Merkezi Başkanı, ile mülakat, Amman, 8 Kasım 2010.

²⁰ *Oraib al-Rantawi*, “Coalition Presses for Electoral Reform in Jordan”, *Arab Reform Bulletin*,

da *geçici* olarak güncellenen ülkenin Seçim Yasası Alt Meclis'teki toplam sandalye sayısını 110'dan 120'ye çıkarmıştır. Böylece kadın adaylara yönelik mecliste ayrılan kota 6'dan 12'ye yükselmiş olmakla beraber (ki bu rakam Alt Meclisin toplam sandalye sayısının % 9'una tekabül etmektedir), *tartışmalı* olarak nitelendirilen 'her seçmene bir oy' sistemi yürürlükte kalmıştır.²¹ Geriye kalan 4 yeni sandalyede nüfus olarak en kalabalık bölgeleri oluşturan, Amman, Zerka ve İrbid'e tahsis edildi. Aslında söz konusu sandalye tahsisi reform talep eden muhalif grupların arzuladığı bir düzenleme olsa da, bahse konu sandalye sayısındaki artış beklentileri karşılayamamıştır.²²

İHC'nin seçimi boykot kararı:

Aslında İHC'nin 2010 parlamento seçimlerine katılmama kararı Ürdün demokratikleşme süreçlerinde ilk kez karşılaşılan bir durum değildi. 1997 seçimlerinde de benzer şekilde bir tavır koyan İHC, bu kez hem kendi içinde yaşanan bir takım tartışmalar hem de ülkenin iç ve dış politikasına göndermeler yaparak seçimleri boykot etme kararı aldı. İHC, 1997 yılında seçimlere katılmama kararını 1993 yılında yasalaşan seçim yasası ile ilişkilendirmiş ve seçimleri boykot etmenin Ürdün iç siyasetinde bir baskı unsuru oluşturma amacıyla olduklarını vurgulamışlardı.²³ Ancak son seçimlerde söz konusu noktalarda bir umut taşımadıklarını ifade eden Partinin eski genel sekreterlerinden ve İHC'nin önemli liderlerinden Zeki Ben İrşid, "*Parlamentonun hükümet tarafından kontrol edildiği bir siyasi ortamda ve vatandaşların inanmadığı bu seçimlere katılmanın bir anlam ifade etmediğini*" dile getirmiştir.²⁴

Ürdün'ün kısacık demokratikleşme tarihine bakıldığında, İHC'nin neredeyse ülkenin tek örgütlü siyasi oluşumu olduğu göze çarpmaktadır.²⁵ Aslında Ürdün Krallığı, bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana birçok siyasi partinin kurulmasına şahit olmuş ancak Baasçı, Nasırcı, Arap Sosyalist ve Arap milliyetçiliğini savunan siyasi oluşumların Krallığa tehdit olarak algılandığı 1950'li yılların sonlarına doğru tüm siyasi partiler yasaklanmış ve ülkedeki siyasi örgütlenme alanı son derece kısıtlanmıştır. İşte tam da bu ortamda, bir yardım kuruluşu olarak faaliyet gösteren Müslüman Kardeşler Cemaati, örgütsel çalışmalarına devam etmiş ve siyasi partilerin tekrar yasallaştığı 1992 yılında

14 Nisan 2010.

²¹ Dima Toukan Tabba, "Jordan's New Electoral Law Disappoints Reformers", *Arab Reform Bulletin*, 22 Haziran 2010.

²² Amman'da Ürdünlü seçmen ve milletvekili adayları ile gerçekleştirilen bir dizi mülakat, 6 – 10 Kasım 2010.

²³ *Zeki Ben İrşid*, İHC eski genel sekreteri ve Siyasi Birim Başkanı, ile mülakat, İHC Genel Merkezi, Amman, 9 Kasım 2010.

²⁴ *Zeki Ben İrşid* ile mülakat, Amman, 9 Kasım 2010.

²⁵ "Jordan's 9/ 11: Dealing with Jihadi Islamism", *International Crisis Group Report*, 2006.

İHC'yi kurarak ülkenin ideolojik ve örgütsel tabana sahip tek siyasi oluşumu olma niteliği kazanmıştır.²⁶

Ben İrşid, İHC'nin 1992 yılından bu yana Ürdün siyasetinde varolma potansiyelini şu gerekçelere bağlamaktadır; “İHC, Ürdün'de gerçek bir siyasi partidir, bunun da temel nedeni İslami-ideolojik bir altyapıya sahip olmasıdır. Bununla beraber, ülkedeki yolsuzluk gibi içsel konulara eğilen ve vatandaşların alternatif olarak görebildikleri tek oluşumdur. Üçüncü olarak da, yardımlaşma kuruluşu olarak faaliyet alanı bulması nedeniyle İHC, Ürdünlülere güven vermekte, halkın siyasal reform taleplerini dillendirmekte ve kamu ihtiyaçlarına cevap vermektedir.”²⁷

Bu bağlamda, Krallık ile son dönemde bir *ikilem* yaşayan Müslüman Kardeşler Cemaatı ile rejim arasındaki tarihe bir göz atmak yerinde olacaktır. 1989 yılında Krallığın demokratikleşme çabaları çerçevesinde 22 yıl sonra gerçekleştirilen seçimler sonrasında Müslüman Kardeşler beklenmeyen bir zafer elde etmiş ve parlamentonun Alt Meclisinde toplam 22 sandalye kazanmıştır.²⁸ Bu beklenmedik zafer, Krallığın 1993 yılında o tarihten sonra oldukça tartışılacak olan Seçim Yasasını yürürlüğe koymasına neden olmuştur. Yeni Seçim Yasası, daha önceleri ‘çoklu oya’ dayalı olan seçim sistemini ‘her seçmene tek oy’ sistemiyle değiştirmiştir. Buradaki temel yaklaşım, yaklaşan Barış Sürecinin ve İsrail ile yapılacak olası bir barış anlaşmasının parlamentodaki oylama sırasında İsrail karşıtı ve Filistin kaynaklı İslami bir muhalefet tarafından engellenmesini önlemektir. Yasadaki Filistin kökenli Ürdünlüleri siyasi arenadan ‘uzaklaştırıcı’ olarak tanımlanabilecek engel, 1989 yılından bu yana zaten kontrollü homojenleştirme politikasıyla etkisi azaltılmaya çalışılan Filistin kimliğinin İslami bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. ‘Filistin’ aidiyetiyle siyasi parti veya örgüt kurulması Ürdün’de Batı Yakası’nın ilhakı sonrası gayri yasal olduğundan, Filistin kökenli vatandaşlar parlamentodaki orantısız temsiliyetin varlığı nedeniyle İslami gruplar içerisinde örgütlenmeye yönelmişlerdir.²⁹ Bu noktada, Filistin ulusal mücadelesinin *intifada* sonrası İslamileşen boyutu da göz önüne alınması gereken bir başka içsel gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu örgütler arasında İHC son derece önemli bir yer teşkil etmektedir. İHC'nin 1992 yılında siyasi parti niteliği kazanması, Ürdün'deki Filistinlilerin ayrımcı politikalara maruz kalmadan üye olabilecekleri nadir oluşumlardan biri haline gelmesini sağlamıştır. Örneğin, İHC eski başkanlarından ve Filistin kö-

²⁶ 1993 yılında parlamentoya seçilen Çerkez kökenli ilk kadın milletvekili, *Toujan Faisal* ile mülakat, Amman, 9 Kasım 2010.

²⁷ *Zeki Ben İrşid*, İHC eski genel sekreteri ve Cephe'nin Siyasi Birim Başkanı, ile mülakat, İHC Genel Merkezi, Amman, 9 Kasım 2010.

²⁸ Kürşad Turan, “Ürdün'de Muhalif Hareketler”, *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2010, Cilt 2, Sayı 21, s. 51.

²⁹ *Toujan Faisal* ile mülakat, Amman, 20 Haziran 2006.

kenli bir Ürdünlü olan İshak Farhan, Ürdün'deki siyasal isitkrarın altını önemle çizmekte ve Haşemi Krallığını asla hedef görmediklerini sürekli olarak yinelemektedir.³⁰ Böylece, Ürdün'deki İslami hareketin büyük bir çoğunluğunu temsil eden İHC diğer Ortadoğu ülkelerine kıyasla, barışçı ve ılımlı bir İslami siyaset izlemektedir.

1950 ve 1960'larda ülkede Arapçı kimlikle şekillenmiş olan muhalefet, 1980'lerle birlikte siyasal İslamın Ortadoğu'da güç kazanması ile yeni bir döneme girmiştir. Müslüman Kardeşler 1960 ve 1970'lerde Krallık tarafından rejime bağlı, *tarafsız bir muhalefet* olarak algılanmaktaydı. Ancak *Ikhwan*'ın Oslo Barış sürecine karşı olması rejim ile arasındaki ilişkinin yeni bir biçim kazanmasının yolunu açmıştır. Özellikle birinci *intifada* sonrası güç kazanan Hamas ile Müslüman Kardeşler'in yakın ilişkisi gözlemlendiğinde, Arap-İsrail uyuşmazlığının çözümünde *Ikhwan* Ürdün için artık etkili bir partner ve ülke içi aktör olamayacaktır.

Ayrıca Hamas'ın Krallığın Batı Yakası'nı Doğu Yakası'ndan ayırma kararına karşı çıkması monarşiyi İslami hareketle ilişki kurmasında sınırlayan diğer bir içsel etkendi. Ürdün'deki İslami hareket 1994 yılında diğer muhalefet grupları ile biraraya gelerek İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi karşıtı bir komite kurmuştur. Komitenin yürütücüleri arasında İHC, Ürdün Komünist Partisi, Ürdün Arap Baas ve Sosyalist Partisi gibi gruplar yer almaktaydı. Komiteyi daha önceki muhalif hareketlerden farklı kılan temel nokta ise, yerli Ürdünlülerin Filistin kökenlilerle ortak bir hareket içerisinde yer almaları olmuştur. Örneğin, İsrail ile ilişkilerin normalleşmesini protesto eden liderlerden biri Salt kökenli yerli bir Ürdünlü olan İHC üyesi Abdül Latif Arabiyyat'tır. Diğer bir Ürdünlü isim ise, eski başbakanlardan ve Ulusal Şart Komisyonu eski başkanı Ahmet Obeydat'tır.³¹

Normalleşme karşıtı çabalara rağmen Parlamento'nun İsrail ile barış anlaşmasını onaylamasının ardından İsrail ile ekonomik ve ticari tüm ilişkileri yasaklayan yasalar kaldırılmıştır. Buna karşın İsrail'in Batı Şeria'daki Yahudi yerleşim yerlerinden çekilmemesi ve 1997 yılında Mossad'ın Amman'da Hamas lideri Halit Meşal'e suikast girişiminde bulunması Ürdün toplumu üzerinde büyük yankı bulmuştur. Bu dönemde, Hamas liderlerinin – Meşal dahil olmak üzere – sınır dışı edilmeleri *Ikhwan* ile Ürdün rejimi arasındaki ilişkilerin derinden etkilenmesine neden olmuştur. Hamas bürosunun kapatılması Ürdün'ün Filistin meselesine olan bağlılığının aslında 1988 yılındaki çekilme kararının ardından İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesiyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Hamas ve Ürdün'de İslami hareket 1990'lar öncesinin tersine bir 'tehdit' olarak algılanmaya başlanmış olması, Ürdün siyasal liberallşeme çaba-

³⁰ Glenn Robinson, "Can Islamists Be Democrats?: The Case of Jordan", *Middle East Journal*, Vol: 51, No: 3, Summer 1997, s. 48.

³¹ Jillian Schwedler, "Cop Rock: Protest, Identity, and Dancing Riot Police in Jordan", *Social Movement Studies*, Vol. 4, No. 2, September 2005, s. 164.

larının yeniden tanımlanma sürecinde etkili olmuştur. Zira Arapçı ve İslami kimlik bazında politika yapan grupların muhalif olacağı bir ortamda İsrail devleti ile ilişki kurmak mümkün değildi. Mısır'ın 1979 yılında *vatani* bir Mısırlı kimliği ile İsrail devletini tanınması, şimdilerde ise Ürdün için geçerli olacaktır.

Rejimin içteki muhalefeti kontrol edebilmesi ise 1998 yılında kabul edilen yeni Basın Yayın Yasası ile mümkün olmuştur. Yeni yasa, Kral, kraliyet ailesi, ordu, güvenlik güçlerinin ve yargının yazılı basında eleştirilemeyeceği yönünde düzenlemeler getirmenin yanı sıra, basında yer alacak yazıların ve haberlerin ulusal birlik ve beraberliğe zarar vermeyecek nitelikte olmasını öngörüyordu.³²

Böylece rejim, 1989 sonrası Ulusal Şart ile liberalleşen siyasal yaşamı önce 1993 seçim yasası ile sonra da Basın-Yayın Yasası ile sıkı kontrolü altına almaya yönelmiştir. Filistin meselesinin çözümsüzlüğü Krallığı 'rejim *koruyucu*' hamleler yapmaya iterken bir yandan da söz konusu koruyucu önlemler liberalleşmeye yönelik atılan adımların *durağan* bir döneme girmesine neden olacaktır.³³

Filistin meselesi ve İsrail ile İlişkiler:

Eski Başbakanlardan ve halen Petra Üniversitesi Rektörlüğünü yürütmekte olan Adnan Badran'a göre, seçilen yeni parlamentonun gündemini belirleyecek siyasi konular arasında, bölge siyasetini belirleyen en önemli uyuşmazlık olan Filistin meselesine barışçı bir çözüm üretmek olacaktır. Bu amaç doğrultusunda, Ürdün Krallığı'nın özellikle Oslo Barış sürecinden bu yana destek verdiği '*iki devletli*' çözüm önerisi – Filistin ve İsrail devletlerinin varlığının tanındığı – Parlamentonun siyasi gündem maddelerinden birini oluşturacaktır.³⁴

Yukarıda da bahsi geçen İHC içerisindeki ayrışmaların Filistin meselesine ve İHC içindeki bazı grupların Hamas ile yakın ilişki içerisinde olmaları, seçimlere katılmamalarının bir başka nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. 1994 yılında İsrail ile varılan barış anlaşmasının ardından yeni bir döneme girmiş ve İsrail ile ilişkilerin normalleştirme çabaları ülkedeki bazı gruplarca sert bir şekilde eleştirilmiştir. Ürdün'ün 1990–91 Körfez Savaşı sırasında Irak'a destek vermesi, Batı ile ilişkilerini zedeleyecek bir hamle olarak değerlendirilirken, 1991 Madrid Barış Görüşmelerine katılan Ürdün Krallığı 1994 yılında İsrail'i tanıyarak Körfez Krizi sırasında dış politikasında yaşanan 'sapma'yı böylelikle lehine çevirmiştir.³⁵ Dolayısı ile, Haşimileri İsrail ve Filistin mesele-

³² Russell Lucas, *Institutions and Political Survival in Jordan: Domestic Responses to External Challenges, 1988 – 2001*, s. 130.

³³ Laurie A. Brand, "The Effects of the Peace Process on Political Liberalization in Jordan", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 28, No: 2, Winter 1999.

³⁴ Ürdün Eski Başbakanlarından *Adnan Badran* ile mülakat, Petra Üniversitesi, Amman, 8 Kasım 2010.

³⁵ Nuri Yeşilyurt, "II. Abdullah Dönemi Ürdün Dış Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme",

sine ilişkin yeni politikalar uygulamaya yönlendiren İsrail ile ilişkilerden elde edilecek ekonomik kazançtan çok, Arap Dünyasında İsrail'i tanıyan ikinci ülke olması idi. Hatta, Kral II. Abdullah toplumsal muhalafete rağmen, İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi çabalarına öncelik vermiştir.³⁶

Ürdün Krallığı'nın parlamento seçimleri sonrasında dış politika gündem maddelerinden birini Filistin meselesi ve İsrail ile ilişkilerin oluşturacak olmasının iki önemli nedeni mevcuttur. İlk olarak, Ürdün Krallığı İsrail'i resmi olarak tanıdığı 1994 yılından bu yana Filistin meselesinin çözümüne yönelik 'iki devletli' çözüm yaklaşımını sıkça dile getirmektedir.³⁷ Ürdün'ün iki devletli çözüm yaklaşımı hiç kuşkusuz ülkenin demografik yapısı ile ilişkilidir. Resmi kaynaklara göre, Ürdün nüfusunün %43'ünü oluşturan Filistin kökenli Ürdünlülerin oranı, gayri resim rakamlar tarafından %70 olarak da ifade edilmektedir.³⁸ Bu noktadan hareketle, Filistinli göçmenlerin ülkedeki varlığı, 'alternatif vatan' söylemlerini yeniden gündeme getirecek dinamikler taşımaktadır.³⁹ Demokratikleşme noktasında alınan yasal önleyici – tedbirlerin bir nedeni de 'Filistinlilik' olgusu ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısı ile, Filistin meselesinin çözümünün Ürdün açısından hayati önem arz etmesi İsrail'in 'Ürdün aslında Filistindir' retoriğini yeniden gündeme taşıması endişesinden kaynaklanmaktadır.

İkinci olarak, Filistin'de 2006 parlamento seçimlerinin ardından Hamas'ın güç kazanması, Krallığı – zaten ikinci *intifada* sonrasında yürürlüğe koyduğu – İslami grupları sıkı gözlem altında tutmasını ve rejim koruyucu tedbirlerini sürdürmeye zorlamıştır. Özellikle, İHC'nin – ve dolayısı ile Müslüman Kardeşlerin– Hamas ile yakın bağı ve Hamas'ın İsrail karşıtı tutumu, Krallığın Filistin–İsrail uyuşmazlığında *El-Fetih*'i açıkça desteklemesine sebebiyet vermektedir.

2010 Parlamento Seçimlerinin Ardından: 'Monarşik Çoğulculuk'

Yaklaşık 2.4 milyon seçmenin oy kullanabileceği milletvekili seçimlerinde, toplam 1.25 milyon Ürdünlü oy kullanmıştır. 1,492 seçim merkezinde gerçekleştirilen ve 143'ü kadın olmak üzere, toplam 763 adayın yarıştığı seçimlerde katılım oranının ülke genelinde %53'ün altında kalması ve özellikle Amman'da sandığa giden seçmenin %34,4 gibi düşük bir seyir göstermesi⁴⁰, Ürdünlülerin seçimlere yönelik yaklaşımları konusunda bazı ipuçları vermek-

Ortaođu Analiz, Cilt: 1, Sayı: 6, Haziran 2009, s. 53.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ "Time for the US administration to choose", *The Jordan Times*, 9 Ocak 2011. "King urges continued US peace leadership in talks with Clinton", *The Jordan Times*, 17 Eylül 2010.

³⁸ "The Challenge of Political Reform: Jordanian Democratization and Regional Instability", *International Crisis Group Report*, 8 Ekim 2003.

³⁹ Marc Lynch, "No Jordan Option", *Middle East Report*, 21 Haziran 2004.

⁴⁰ *The Jordan Times*, 10 Kasım 2010.

tedir. Aslında 2007 seçimlerine göre ülke genelindeki katılım oranının %6 azalması birçok içsel tartışmalar ile ilişkilendirilebilir.⁴¹ Bu tartışmaların başında, seçilecek 16. Parlatentonun aslında gerek siyasi gerekse ekonomik konularda yeni politikalar üretmeyeceği ve hatta 15. Parlatentoda görev alan milletvekillerinin birçoğunun seçilecek yeni mecliste yeniden görev almalarının muhtemel olduğu üzerinde durulmuştur.⁴² Bu çerçevede, Kudüs Merkezi direktörü ve Filistin kökenli Ürdünlü bir araştırmacı-yazar olan Oraib el-Rantawi, Kasım seçimlerini şu şekilde değerlendirmektedir;

*“Ürdün’de demokratikleşme süreçleri [9 Kasım 2010 seçimleri dahil olmak üzere] bütünüyle durağan bir nitelik göstermekte ve 2010 parlamento seçimleri de 1993 tartışmalı Seçim Yasasının gölgesinde gerçekleştirilmektedir. 2007 seçimleri Ürdün tarihinin en kötü seçimi olmuş ve yapılan yolsuzluklar ile hatırlanmaktadır. Ürdünlüler genel olarak seçimler konusunda umutlu olmamakla beraber meclisin %60’ını yine aynı yüzler oluşturacağı inancını taşımaktadırlar. İslami Hareket Cephesi tam da bu nedenle seçimleri boykot etme kararı almıştır.”*⁴³

Müslüman Kardeşlerin (1992 yılından itibaren İHC’nin) seçim performansı irdelendiğinde, 1993 yılında yürürlüğe giren yeni seçim yasanının İHC’nin oy potansiyelini tam olarak parlamentoya taşıyamamış olması iddiasını gündeme getirmektedir. Özellikle 1989 seçimleri sonrası ortaya çıkan tablo söz konusu yasanın seçim sonuçlarına yansımaları bakımından son derece çarpıcı ipuçları vermektedir. Şöyle ki, 1989 seçimlerinde elde ettiği zaferin ardından İHC’nin meclisteki sandalye sayısı, 1993 seçimlerinde 16, 2003 seçimlerinde 18 ve özellikle 2007 seçimleri sonrasında 6 sandalyeye düşmüştür.⁴⁴

The Jordan Times gazetesini yazarlarından Hasan Abu Nimah seçim sonrasında 16. Parlamento ile ilgili değerlendirmesini şu şekilde ifade etmiştir;

*“Ülkemizdeki demokratikleşme süreci devletimiz kadar eski bir oluşumdur. Ancak demokrasi sadece sandığa gidip vekil seçmekten ibaret değildir ... Hükümetimiz seçimlerin adil ve şeffaf olacağını al-tını çizmiş ve İslami grubu seçimi boykot kararını yeniden gözden geçirmesi yönünde çaba harcamıştır ... Hatalarımızdan ders çıkarmalı ve yeni Parlatentonun daha iyi bir performans sergileyeceğini umut edelim.”*⁴⁵

⁴¹ *The Jordan Times*, 9 Kasım 2010.

⁴² Amman’da Ürdünlü seçmen ve milletvekili adayları ile gerçekleştirilen bir dizi mülakat, 6 – 10 Kasım 2010.

⁴³ *Oraib el-Rantawi* ile mülakat, El-Kudüs Siyasi Çalışmalar Merkezi Direktörü, Amman, 8 Kasım 2010.

⁴⁴ 1997 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimlerini İHC boykot etmişti. Kürşad Turan, “Ürdün’de Muhafif Hareketler”, *Ortadoğu Analiz*, s. 51.

⁴⁵ Hasan Abu Nimah, “Our 16th Parliament”, *The Jordan Times*, 10 Kasım 2010.

2010 seçimlerinin 2005 yılında ülkede meydana gelen bombalı saldırıların yıldönümü olan 9 Kasım'da gerçekleştirilmesi, Ürdün'ün geleceğine ilişkin Krallığın "umutlu ve kararlı" bir tutum sergilediği yönünde tartışmaları gündeme getirmiştir.⁴⁶ Radisson SAS, Grand Hyatt ve Days Inn otellerinde 5 yıl önce patlayan bombaların Ürdün Krallığı açısından güvenlik politikalarını öncelikli kılmış ve saldırıların ardından başbakan olarak Kraliyet Askeri Koleji mezunu, Ürdün Ordusunda üst düzey General ve 1999 – 2002 yılları arasında Ürdün'ün Ankara Büyükelçisi olarak görev alan Dr. Maruf Bakhit atanmıştır. Güvenlik politikalarının liberalleşme çabaları karşısında önem kazandığı bu dönemde, 9 Kasım tarihinde gerçekleştirilen seçimler Krallık için sembolik bir anlam da taşımaktadır.

Bölgesel Dinamikler Çerçevesinde Haşimi Krallığı – Müslüman Kardeşler Denkleminin Yeniden Tanımlanması Süreci

Yukarıda belirtildiği gibi, 2000 el-Aksa *intifadasının* başladığı günden bu yana Ürdün Krallığı ve Müslüman Kardeşler arasında yıllardır süregelen ortaklığın ve yakın ilişkinin bir dönüşüm göstermekte olduğu aşikardır. İHC eski genel sekreteri Zeki Ban İrşid de söz konusu tarihsel bağın değişim göstermesini İsrail-Ürdün arasında 1994 yılında gerçekleştirilen barış anlaşması ile ilişkilendirmektedir.⁴⁷ İrşid'e göre, gerek İsrail ile ilişkilerin Filistin meselesinin çözümsüzlüğünden önce normalleştirilmesi gerekse barış sonrası Ürdün iç siyasetinde liberalleşmeyi geriletecek yönde adımlar atılması Krallık ve Müslüman Kardeşler arasındaki yarım asırlık işbirliğini sekteye uğratmıştır.⁴⁸ Özetle, Ben İrşid'e göre 'İsrail ile barış' bir dönüm noktası olmuştur. Bu noktada, Müslüman Kardeşler ile Hamas (Palestine Islamic Resistance Movement – *Ikhwan*'ın Filistin kolu) arasındaki organik bağın son derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yılların başından itibaren kendi içerisinde bölünmeler yaşayan İHC, ılımlı ve radikal olmak üzere iki farklı görüşü barındırmaya başlamıştır. İlimli grup liderleri arasında Ishaq Farhan, Ahmad al-Azayda, Abdullah al-Ukayla ve Hamza Mansur bulunurken, radikal olarak adlandırılan grupta ise, Zeki Ben İrşid, Muhamed Abu Faris ve Ibrahim Amsud yer almaktadır.⁴⁹ Bu noktada yaşanan bölünme İHC'yi 1997 yılındaki parlamento seçimlerini boykot etmesine neden olmuş ve Parti'nin kimlik siyaseti yönündeki söylemlerinin ülkedeki Filistin kökenli Ürdünlüler ve Ürdünlü Ürdünlüler arasındaki ayrışmayı derinleştirme ihtimali üzerine Krallık – barış anlaşmasının imzalandığı tam da bu dönemde-ülkedeki İslami gruplar üzerindeki kontrolünü

⁴⁶ Ürdün'ün yerel gazetelerinden *El-Dustur* yazarı Hassan Khreisat'ın yorumu, *The Jordan Times*, 10 Kasım 2010, s. 12.

⁴⁷ *Zeki Ben İrşid* ile mülakat, Amman, 9 Kasım 2010.

⁴⁸ "... The Brotherhood can no longer be considered 'loyal' to the Kingdom", Shadi Hamid, "Fair Winds for the Brotherhood", *Arab Reform Bulletin*, Ekim 2008.

⁴⁹ Ibrahim Gharaibeh, "Rifts in the Muslim Brotherhood", *Arab Reform Bulletin*, Haziran 2008.

sıkılaştırmaya başlamıştır. Özellikle 9 Kasım 2005 tarihinde 60 kişinin hayatını kaybettiği bombalı saldırıların sonrasında Krallık 'rejim koruyucu' tedbirleri önceliği olarak gündeme getirmiş ve 2006 yılında Hamas'ın Gazze'de elde ettiği seçim zaferinin ardından Müslüman Kardeşler'in ülkedeki faaliyetleri sıkı kontrol altına alınmaya başlanmıştır. Rejimin bu yönde hareket etmesinin temel nedeni, ülkedeki Filistin kökenli Ürdünlülerin özellikle al-Aksa *intifadası* sonrası İslami harekete – özelde İHC'ye – verdikleri siyasal destekten kaynaklanmaktadır.

Filistin meselesinin yarattığı güvenlik sorunu devam ederken, ABD'nin terörle mücadele kapsamında 2003 yılında Irak'ı işgali, Ürdün'ün iç ve dış siyasetini derinden etkileyen bir başka bölgesel gelişmedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları Ortadoğu'da farklı kimlikleri ve ideolojileri dışlayıcı bir yaklaşımla bölgenin istikrarını tehdit etmesi Ürdün'deki İslamcı, Arapçı ve Filistin eksenli siyasi parti ve oluşumları harekete geçirmiştir. ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesi, bölgedeki cemaat, etnik ve ulus-üstü kimlikler üzerine tartışmaları ön plana çıkarmış ve ülkede Sünniler tarafından domine edilen güçler dengesinin Şiiilerden yana değişimine neden olmuştur. Siyasi arenadaki Sünni-Şii ayrımı sadece Irak'taki siyasal yapıyı değiştirmekle kalmayıp, bölgede yükselişe geçen Şiiiliğe karşı militan Sünni İslami hareketler *El-Kaide*, *Vahhabi* ve *Selefi* gruplar ile bağlantılı hareket etme alanı bulmuştur. Sünni kimliğin bu gibi cemaatler ve hareketler tarafından destek görmesi, özellikle Ürdün gibi ılımlı İslami yıllardır ülkesinde barındıran toplumlar açısından kaygı verici bir durum yaratmıştır. Örneğin, Haziran 2006 yılında İHC'li dört milletvekilinin Zerkavi'nin evine taziye ziyaretinde bulunması, İHC (aynı zamanda Müslüman Kardeşler Örgütü ile) ve Krallık arasındaki yıllarca süren işbirliğini derinden etkilemiş ve iki İHC milletvekilinin görevlerini yapmaktan men edilmesinin yanı sıra, Parlamento "teröre karşı" yasayı onaylamıştır. Söz konusu yasa, güvenlik güçlerine terörle mücadele çerçevesinde (göz altına alma ve tutuklama sürelerinde) geniş yetkiler tanımıştır.

Tam da bu noktada; Krallık her ne kadar İHC'nin 2010 parlamento seçimlerine katılımı konusunda istişarelerde bulunduysa da, Cephe'nin seçimi boykot kararını değiştirmesi konusunda başarılı olamamıştır.⁵⁰ Ürdün'ün yerel gazetelerinden *Al-Rai* gazetesi yazarlarından ve hükümete yakın görüşleri ile bilinen Sultan Hattab İHC'nin boykot kararını şu şekilde değerlendirmektedir; "İHC seçimleri boykot ederek bir hata yapmıştır ... eğer etkin bir muhalefet olmayı talep ediyorlarsa parlamentoda yer almalıydılar, ama bu fırsatı kaçırdılar".⁵¹ Benzer şekilde, Başbakan Samir al-Rifai seçim sonrasında yaptığı açıklamada, "seçimlere katılmamayı tercih edenler ülkenin geleceği konusunda söz

⁵⁰ "Jordan's Parliamentary Elections and the Muslim Brotherhood", *Middle East Policy Council*, 12 Kasım 2010.

⁵¹ "Voice of Opposition Missing in Jordanian Parliament", 13 Kasım 2010. <http://en.ammonnews.net/article.aspx?articleNO=10774>.

sahibi olmayı reddetmişlerdir” diyerek İHC ile Krallık arasındaki ayrışmaya zımnen de olsa dikkat çekmektedir.⁵²

Sonuç Yerine

Ürdün siyasal liberalleşme süreçlerinin irdelendiği bu çalışmanın temel amacı, 2010 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimleri sırasında öne çıkan temel konuları ortaya koymak ve seçim sonuçlarının ülkede 1989 sonrasında ivme kazanan demokratikleşme süreçlerine yansımalarına ilişkin bir değerlendirme yapılması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, 2010 seçimleri, 1993 yılında yürürlüğe giren – ve *tartışmalı* olarak ifade edilen – Seçim Yasası’nın reform edilmesi, İHC’nin seçimleri boykot etme kararı ve İsrail – Filistin meselesi gibi içsel ve dışsal dinamikler ışığında gerçekleştirilmiştir. Ülkede özellikle siyasi partiler lehine oy kullanmanın 1993 seçim Yasası ile kısıtlanması siyasal reform taleplerinde bulunan tüm grupların ortak paydasını oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, bugün 1993 Seçim Yasası’nın yeniden düzenlenmesi İHC başta olmak üzere ülkedeki siyasi liberalleşme hareketlerine destek veren kişi ve grupların hemfikir olduğu bir konudur. Örneğin İHC Genel Sekreteri Hamza Mansur, “oransal temsiliyetin [çünkü Parlamentodaki sandalye sayısının seçim bölgelerinin nüfus oranına göre düzenlenmediğini ifade etmektedir] hayata geçeceği bir seçim yasaının, ülkedeki reform sürecinin önünü açarak, siyasi alanda adalet getireceğini” savunmaktadır.⁵³ Ayrıca 1993 yılı sonrasında yürürlüğe konulan diğer kanunlar, siyasi partilerin faaliyet alanlarını daraltmış ve aşiret bağlarını kuvvetlendirmiş; böylelikle örgütlü siyasi ve ideolojik hareketlerin rejim politikaları üzerindeki baskı unsuru olma potansiyelini oldukça kısıtlamıştır. Söz konusu Siyasi Partiler Yasası ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası çerçevesinde muhalefetin Krallık tarafından zayıf ve etkisiz bırakılmış olması, hiç kuşkusuz, İHC’yi ülke siyasetinde önemli bir konuma getirmiştir. Ürdün Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, Ürdün’de siyasi parti üyesi veya partilere dahil olmayı düşünen vatandaşların oranının %1’i aşmadığı saptamıştır.⁵⁴

Hamza Mansur 2010 seçimlerinin ardından, “İHC’nin 16. Parlatentonun dışında kalma kararının oluşumun daha güçlü bir pozisyon elde ettiğine ve diğer siyasi partilerin seçimlere katılmakla hata yaptıklarını” açıklaması Ürdün’deki ana muhalefetin parlamento dışında kalmasının parti faaliyetlerine bir engel getirmeyeceğinin altını çizmesi bakımından önemlidir. Mansur ayrıca Muhalif Partiler Ulusal Koalisyonu’nun da başkanlığını yürütmekte ve İslami hareketin siyasal reformlar konusunda itici güç olacaklarını ortaya koymaktadır. Solcu

⁵² Ibid.

⁵³ Taylor Luck, “Whither the Opposition?”, *The Jordan Times*, 13 Ocak 2011.

⁵⁴ Ibid.

gruplar – özellikle Ulusal Birlik Partisi'nin – ile İHC'nin liderlik ettiği Koalisyon yeni kurulan hükümete uygulayacakları muhalefetin “siyasi liberalleşme ile ülkede artan ekonomik ve sosyal gerilimin azaltılmasının” ne denli ilişkili olduğunun önemine dikkat çekmektedirler. Bu noktada, Ürdün Komünist Partisi Genel Sekreteri Munir Hamarneh seçim sonrası yaptığı açıklamada, “muhalefetin bütünlüğünün halen devam ettiğini; bunun da seçimlere katılımın düşük olması ile kendini göstermiş olduğuna” işaret etmektedir.⁵⁵

Bugün, ülkede artan işsizlik ve ekonomik sorunlar, siyasal reform-odaklı bir muhalefetin ne kadar etkili olabileceğini ortaya koyacaktır. 2011 yılı başlarında Theiban ve Kerak'ta artan hayat pahalılığına karşı düzenlenen gösteri yürüyüşleri Ürdün'deki muhalif grupların – İHC başta olmak üzere – gündemini Orta Doğu kaynaklı bölgesel meselelerden ayırıştırıp yeni bir gündem maddesi olmasını sağlayıp sağlayamayacağını önümüzdeki günler gösterecektir. Ancak, İHC'nin Müslüman Kardeşler Cemaati ile süregelen tarihsel bağı nedeni ile parti gündemini halen Filistinlilik-Ürdünlülük üzerine devam eden kimlik ve İslami ideoloji tartışmaları; Filistin (Hamas ve El-Fetih ayrışması) – İsrail uyuşmazlığı ve bölge kaynaklı politikalarının belirlediği aşıkardır. Bu bağlamda, İHC'nin Ürdün iç siyasetinde kalıcı ve etkili bir muhalefet olarak faaliyet alanını gerek devam ettirmesi gerekse artırması bölgesel gelişmelerin yanı sıra ülkede yaşanan sosyo-ekonomik sorunları parti gündemine taşıması ile mümkün olacağı görülmektedir.

⁵⁵ Ibid.

